

Мироненко Н. Г.

викладач ХДАДМ, художник, член ХО НСХУ

БУДЯНСЬКИЙ ФАЯНС. АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛА

Анотація. Розглянути літературні та архівні джерела по темі дослідження. Наведено аналіз публікацій по темі «Будянський фаянс». У дослідженні використано дані періодичної преси мистецтвознавчого характеру, наведений список музеїв, в колекції яких є зразки будянського фаянсу.

Ключові слова. Буди, фаянс, посуд, фаянсовий завод.

Аннотация. Мироненко Н. Г. Будянский фаянс. Анализ литературы и источники. Рассмотрены литературные и архивные источники по теме исследования. Приведен анализ публикаций по теме «Будянский фаянс». В исследовании использованы данные периодической прессы искусствоведческого характера, приведен список музеев, в коллекции которых имеются образцы будянского фаянса.

Ключевые слова. Буди, фаянс, посуда, фаянсовый завод.

Annotation. Mironenko N.G. The Budy's glazed pottery. Analysis of literature and sources. Literary and archived sources are considered on the topic of research. An analysis over of publications is brought on the topic of "Budyanskiy the glazed pottery". Data of the periodical press of study of art character are used in research, a list over of muzeivs is brought, there are standards of the budyanskiy glazed pottery in collection of that.

Keywords: Budy, glazed pottery, tableware, made of delft ware plant.

Вступ. Донедавна вплив будянського фаянсу на формування мистецьких подій протягом ХХ століття через відсутність систематизованих фактичних матеріалів або зовсім обминалося, або розглядалося в контексті творчості окремих митців чи художніх явищ. Нажаль, тільки зараз, вже після закриття будянського виробництва, почалось активне вивчення мистецького впливу цього заводу на українське мистецтво кераміки. Відкрилась можливість переглянути та по-новому оцінити значення будянського фаянсу при формуванні художнього керамічного простору України.

Задача цієї роботи розглянути та проаналізувати публікації стосовно будянського фаянсу, які дають можливість оцінити його вплив на формування мистецтва кераміки України.

Результати дослідження. У процесі науково-пошукової роботи автором вивчені й узагальнені найрізноманітніші друковані джерела. Джерелознавча база дослідження ґрунтується, в основному, на матеріалах преси: це наукові статі в спеціальній літературі, каталоги виставок, спогади майстрів БФЗ, архіви Харківської організації Національної спілки художників України.

Безумовно, найбільш цінною та незамінною групою джерел для кожної наукової праці є архівні матеріали. Вони є тими першоджерелами, що збагачують та доповнюють вже існуючі дослідження. У процесі дослідницької роботи були знайдені важливі матеріали в архівах ХО НСХУ. Це, передусім, заповнені особисто анкети членів спілки, які дають достовірні дані про місце та дату народження, освіту та іншу інформацію — власноруч написані автобіографії, документи щодо творчого шляху та діяльності на Будянському фаянсовому заводі та у Спілці художників.

Вагомими джерелами даної теми є світлини творів художників БФЗ, які робились одразу після закінчення праці, чи після художньої ради. Як правило, у той самий час робився детальний опис виробу зі вказанням розмірів, та техніки декорування. Ці знімки були систематизовані в датовані альбоми, які зберігались на заводі. Нажаль, після пожежі, яка сталася на виробництві в 2004 році, ці архіви були знищені. Але деякі знімки з роботами майстрів збереглися в особистих архівах художників. Таких фотографій збереглося небагато, але і на них зафіксовано чимало фактичного матеріалу. Також при пожежі зникли і відомості про участь у виставках, конкурсах, статті у періодичних виданнях, рівно, як і інші документальні свідчення життя заводу й творчості його майстрів, які знаходились в архіві підприємства. Залишилися лише приватні архіви деяких художників, у яких відображені їхні роботи. Найцінніший матеріал для дослідження дали спогади найстарших майстрів будянського заводу. Ці відомості допомогли розкрити самотню творчу індивідуальність кожного з майстрів та художні особливості мистецтва будянського фаянсу.

Що стосується мистецтвознавчих досліджень, можна виділити дотичні до цього питання праці, які допомогли повніше охопити фактологічний матеріал та узагальнити процеси, що відбувались в Україні

Надійшла до редакції 17.12.2011

в означений у дослідженні час. У першу чергу слід назвати видання «Радянське декоративне мистецтво. Порцеляна. Фаянс. Скло» під загальною редакцією В. Толстого [1], де розглядаються важливі питання становлення й розвитку фаянсу у 1917-1932 рр. У цієї публікації наведені урядові постанови, декрети й документи, стосовно діяльності підприємств фарфоро-фаянсової й скляної промисловості, стану економіки в країні й ролі художника у виробничому процесі.

Дослідження мистецького спадку бойчукістів розглядається у публікаціях Л. Соколюк, Я. О. Кравченко та інших мистецтвознавців. У дисертації Л. Соколюк [2] є окрема глава, яка стосується роботи «бойчукістів» на БФЗ. Ця насичена важливими фактами праця допомогла зробити теоретичні узагальнення по темі даного дослідження, зосередити увагу на окремих фактах творчості послідовників М. Бойчука, які прийшли працювати на БФЗ у 1920-1930-ті роки. Це зокрема П. Бідасюк, П. Іванченко, П. Мусієнко, Н. Федорова.

Питання мистецької освіти розглядаються у монографії Р. Шагала «Мистецька освіта в Україні ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції» [3].

Окремі питання типології гончарних виробів торкаються В. Ханко [4], Т. Безрукова [5], В. Мизгина [6]. Ці відомості дуже важливі для дослідження проблем становлення та розвитку виробництва кузнєцовського періоду. Надзвичайно цінну інформацію містить книга Т. Кара-Васильєвої і З. Чегусової «Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» [7]. Тут проаналізовані художні процеси, що відбувались у декоративно-ужитковому мистецтві означеного часу. Корисним для автора було ознайомлення з монографією О. Голубця «Львівська кераміка» [8] в якій автор аналізує керамічні вироби, що було прийнято до уваги при опису фаянсових зразків БФЗ у цієї праці. Також слід назвати літературу загального та довідкового характеру, наприклад «Словник художників Полтавщини» [9] В. Ханка, в якому автор подає інформацію про декоративно-ужиткове мистецтво та майстрів, які навчалися у Миргородському керамічному технікумі (зараз МХКП), а потім працювали на БФЗ. Найбагатшою джерелознавчою базою дисертаційного дослідження є публікації у періодичних мистецтвознавчих виданнях – журналах «Декоративно – прикладное искусство СССР», збірках наукових конференцій. В різні часи у мистецтвознавчих журналах і каталогах з'являлися статті Т. Придатко, В. Ханка, Л. Жоголь, присвячені особливостям будяньського фаянсу й творчості його художників. Однак, література, що висвітлює історію виробництва, технологію виготовлення й типологію будяньського фаянсу, практично відсутня. Дослідженням творів майстрів Будяньського заводу займалися, також, краєзнавці Харкова. Їхні змістовні роботи, присвячені історії заводу й майстрам, внесли вагомий вклад у вивчення будяньського фаянсу. Це статті про художників заводу й колекції фаянсу мистецтвознавця В. Мизгиної — директора ХХМ й краєзнавця Т. Безрукової, яка присвятила свої дослідження засновникові заводу М. С. Кузнєцову.

Великий фактологічний матеріал наведений у книзі Л. Большакова «Малюнок на фаянсі» [10]. Але цього не достатньо для повного висвітлення будяньського фаянсу як явища в українському мистецтві. Цінний для даної роботи матеріал містять праці про техніку та технологію фаянсового виробництва. Праці І. Французової [11], Б. Лисіна [13], Г. Оскотського [13], Г. Швиданенко [14], розкривають особливості технологічних процесів при виготовленні фаянсових виробів.

Проблемами художнього оформлення посуду в різні часи займалися такі автори, як Е. Бубнова [15, 16], Л. Андрєєва [17], М. Милдс і Р. Лаушке [18]. Цими дослідниками були описані різні методи ручного розпису порцелянових і фаянсових виробів. Для дисертаційного дослідження були дуже важливі публікації Л. Андрєєвої та О. Філіппова, насамперед тому, що були написані в пореволюційний період. Ці та інші тогочасні публікації не лише висвітлюють розвиток мистецьких процесів в певний період часу. Вони піднімали питання професійної майстерності, давали критичний аналіз виробів заводу на кожному з етапів його діяльності. Але треба пам'ятати про заангажованість літератури того часу, тому що всі процеси мистецтва розглядалися під кутом радянської ідеології.

Кераміка в архітектурі висвітлена в публікаціях П. Мусієнка «Кераміка в архітектурі й будівництві» [19], Н. Сахарової, О. Черепової «Архітектурна кераміка з кольоровим ангобованим шаром» [20]. Для даної роботи ці джерела мають цінність, адже були написані колишніми працівниками заводу, художниками (Мусієнко) та технологами (Сахарова, Черепова). Книга «Архітектурно-будівельна кераміка» під загальної ред. Манучарової Н. Д. [21]. також торкається теми використання кераміки в архітектурі, що частково знайшло своє відображення при написанні розділу про монументальний фаянс

Щодо сучасних видань, то тут передусім варто зазначити, що з початку 1990-х років на сторінках українських мистецтвознавчих видань публікуються окремі дослідження, що торкаються будяньського фаянсу, насамперед творів окремих майстрів. Серед них публікації про художників молодшого покоління – Л. Антонову, Ю. Пяниду та інших. Окремі статті про мистецьку діяльність своїх земляків активно публікувала регіональна преса (газети «Будяньський фаянс», «Зоря Полтавщини» та «Перспектив правди»).

Джерельну базу дослідження становлять також твори митців, що знаходяться у збірках фондів ХХМ і ХІМ. Окремі роботи художників БФЗ були виявлені у збірках ПКМ, у НМЗУГ у Опішному. Найповнішу колекцію творів художнього фаянсу БФЗ періоду з 1887 по 2006 роки має ХІМ, до якого перейшла колекція заводського музею після його закриття. При роботі над дослідженням вивчались також мистецькі твори з приватних колекцій. Це, передусім, родинні збірки Т. Марченко, А. Радомської, М. Ніколаєва, Р. Вакули, Г. Кломбицької, Г. Чернової, Л. Антонової. Більшість з вищезгаданих архівних матеріалів, а також низка художніх творів будяньських митців вводяться у науковий обіг вперше.

Висновки. Аналіз розглянутої літератури виявив, що не існує ні однієї монографії, яка всебічно розкрила би дану тему, а також наукових досліджень, присвячених визначенню специфіки будянського фаянсу й особливостей творчості його майстрів. З огляду на опрацьовану джерелознавчу базу можна стверджувати, що дотепер не існувало комплексного наукового опрацювання будянського мистецтва художнього фаянсу, як і не існувало детальних наукових розвідок, що висвітлювали б комплексно діяльність будянських майстрів в означений період. Це ще раз підтверджує актуальність даного дослідження, його джерельну новизну.

Список скорочень:

1. БФЗ – Будянський фаянсовий завод.
2. ХХМ – Харківський художній музей.
3. ХІМ – Харківський історичний музей.
4. ХО НСХУ – Харківська організація національної спілки художників України.
5. ПКМ – Полтавський краєзнавчий музей.
6. МХКП – Миргородський художньо-промисловий коледж ім. Н. В. Гоголя Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка
7. НМЗУГ – Національний музей-заповідник українського гончарства у Опішному.

Список літератури:

1. Советское декоративное искусство. Материалы и документы. 1917-1932. Фарфор-фаянс. Стекло. /Ред. Т. И. Володина. М., Искусство, 1980, 340с
2. Соколюк Л. Д. Михайло Бойчук та його концепція розвитку українського мистецтва (перша третина ХХ ст.). Дисертація доктора мистецтвознавства. Л. Д. Соколюк.- Х., 2004.- 442 с.
3. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. / Р. Т. Шмагало – Львів: Українські технології, 2005. – 528 с.
4. Ханко В.М. Фаянс Бориса Пяниды. / В.М. Ханко // Народна творчість та етнографія. -1986, № 5, С.87.
5. Безрукова Т. Слобожанщина в творчості будянського кераміста Галини Чернової /Т. Безрукова // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник за 1996-1999 роки . – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – кн.4. – с.347-351.
6. Мизгіна В. Еволюція стилю будянського фаянсу. / В. Мизгіна. – Х.: Прапор, 2000 – 80с.
7. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках великого стилю. / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова – Київ, Либідь, 2005. – 280 с., ілл.
8. Голубець О. М. Львівська кераміка / АН УРСР Львівське відділення інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / О. М. Голубець – К.: Наукова думка, 1991. – 120 с.
9. Ханко В. Словник митців Полтавщини. / В. Ханко. – Полтава: ВАТ “Видавництво “Полтава”, 2002. – 232 с.
10. Большаков Л.Н. Рисунок на фаянсе: не придуманная повесть о будянском Петушке. / Л.Н. Большаков – Х.: Прапор, 1986.- 220 с.
11. Французова И. Г. Общая технология фарфоро-фаянсового производства. / И.
12. Французова. – М.: Высшая школа, 1986. – 152 с.
13. Лысин Б.С. Производство фарфора и фаянса. / Б.С. Лысин – К.: Издание Всеукраинского треста “Фарфор-Фаянс-Стекло”, 1923. – 413 с.
14. Оскотский Г. А. Технология моделей и форм в производстве тонкой керамики. / Г. А. Оскотский. – М.: Легпромбытиздат, 1986. – 109 с.
15. Швиданенко Г. А. Интенсификация фарфоро-фаянсового произ-ва. / Г. А Швиданенко. – М.: Легпромбытиздат, 1986.- 167 с.
16. Бубнова Е.А. Старый русский фаянс /Е. А Бубнова. – М.: Искусство, 1973. – 187 с.
17. Бубнова Е. А. Конаковский фаянс. / Е. А Бубнова. – М.: Изобразит. искусство, 1978. – 230 с.
18. Андреева Л. В. Советский фарфор, 1920 – 1930 гг. / Л. В. Андреева. – М.: Сов. художник, 1975.-339 с.
19. Милдс М. Роспись фарфора / М.Милдс, Р. Лаушке.- М., Легкая индустрия, 1971. – 204 с.
20. Мусяенко П.Н. Керамика в архитектуре и строительстве: (Методы художественного оформления керамических изделий) / П.Н. Мусяенко – К.: Изд-во Академии архитектуры УССР, 1953. – 127 с.
21. Сахарова Н.А., Черепова О.В. Архитектурная керамика с цветными ангобированным слоем. / Н.А. Сахарова, О.В. Черепова – К.: Изд-во Академии архитектуры УССР, 1952. – 32 с.
22. Архітектурно-будівельна кераміка / За загальною ред. арх. Н.Д.Манучарової. – К.: Вид-во Академії архітектури УРСР, 1951. – 117 с.